

переїхали до США, у 2007 – 218, у 2008 – 224, 2009 – 183 [1, p. 283].

У 1996 р. була створена спеціальна програма для кубинської міграції, метою якої було додати до мігрантів-біженців або родичів певну кількість мігрантів для того, щоб вичерпати річну квоту в 20 тисяч віз.

Таким чином аналіз досить тривалої і непростої історії міграційного питання у відносинах США і Куби після січня 1959 р. дозволяє зробити певні висновки. На початковому "постреволюційному" етапі Вашингтон розглядав безперешкодний допуск на територію США кубинських втікачів як вияв власних політичних принципів і засіб тиску на режим Ф. Кастро. Коли в 1960-х рр. цей режим утвердився на Кубі (зокрема внаслідок врегулювання Кубинської ракетної кризи), США перейшли до стимулювання нелегальної імміграції кубинців, прагнучи в такий спосіб актуалізувати невдоволення режимом Ф. Кастро (захоплення транспортних засобів, "неповернення", тощо). В подальшому, однак, Гавана навчилася використовувати міграційний важіль на власну користь, ошукуючи Вашингтон несподіваними викидами на американське узбережжя тисяч власних маргіналів. Досягнута у 1990-х рр. стабілізація міграційного питання стала наслідком не лише американської наполегливості, але і більшої практичності Гавани, яка в той період втратила радянського спонсора. На загал же, як виглядає, міграційна проблема у американсько-кубинських відносинах далека від розв'язання, а у зв'язку з трансформацією режиму на Кубі вона почала набувати нової невизначеності. Гадаємо, що вивчення нових етапів розвитку міграційної проблеми в американсько-кубинських відносинах заслуговує на окрему увагу дослідників.

1. Castro Mariño, Soraya. El tema migratorio como parte de la agenda de seguridad bilateral entre Cuba y los Estados Unidos de América: A 5 años de la suspensión de las conversaciones migratorias. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/texto%20completo/anuario09/1%20Anuario%20Soraya%20I%20O%20NOGRAFIA.pdf> 2. Sorolla Fernández, Ileana. Las encuestas sobre la inmigración cubana en el Sur de la Florida: discurso político y conformación de la opinión pública. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/texto%20completo/ileana/1%20Anuario%20Ileana%20O%20O%20K.pdf> 3. Rodríguez, Miriam. Las relaciones Cuba-Estados Unidos: migración y conflicto. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/cuba/cemi/cuba_eeuu.pdf 4. Matrín, María Rosa Gentile. Elementos que se omiten al pensar en las soluciones al conflicto EE.UU.-Cuba. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/anuario%200708/2007/4%20Mary%20Gentile%20ELEMENTOS%20QUE%20SE%20OMITEN%20A>

L%20PENSAR%20EN%20LAS%20SOLUCIONES%20AL%20CONFLICTO%20EE.UU.pdf 6. Díaz, Antonio Aja. Posibles tendencias de la emigración desde Cuba entre 2008 – 2009. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/anuario%200708/2007/6%20Antonio%20Aja%20POSIBLES%20TENDENCIAS%20DE%20LA%20EMIGRACION%20DESD E%20CUBA.pdf> 7. Fernández, Consuelo Martín; Díaz, Antonio Aja; Mata, Ángela Casaña; Quijano, Magali Martín. La emigración de Cuba desde fines del siglo XX y principios del XXI: lecturas y reflexiones mirando a la Ciudad de la Habana. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/anuario%200708/2007/8MartaGENERO.pdf> 9. Fernández, Consuelo Martín. Familias y emigración cubana: estrategias cotidianas en su contexto psicohistórico. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/anuario%200708/2008/6Consuelofamilia.pdf> 10. Matrín, María Rosa Gentile. Los Cubano – Americanos, Cuba y el Conflicto Bilateral: Reflexiones. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/anuario%200708/2008/4MaryCubano.pdf> 11. Fernández, Consuelo Martín. Familia y emigración: memoria histórica y discurso social desde 1959. – CEMI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/anuario%200708/2008/6Consuelofamilia.pdf> 12. Migration and Refugee Assistance Act of 1962. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Migration_and_Refugee_Assistance_Act 13. Immigration and Nationality Act of 1965. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.uwb.edu/guides/USImmigration/79%20stat%20911.pdf> 14. Cuban Refugee Adjustment Act of 1966. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cubaminrex.cu/English/Focus_On/AdjustLaw_Cuban%20Refugees%20Adjustment%20of%20status.htm 15. The Refugee Act of 1980. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acf.hhs.gov/programs/orr/policy/refact1.htm> 16. Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados de la ONU. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/spanish/law/refugiados_protocolo.htm 17. Convención sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951 de la ONU. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/0005.pdf> 18. Proclamation 5517 – Suspension of Cuban Immigration. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1986/082286a.htm> 19. Joint Communiqué on U.S.-Cuba Immigration Agreement September 9, 1994. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> 20. Joint Statement on U.S.-Cuba Immigration Agreement May 2, 1995. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> 21. Конвенція ООН о борьбе с незаконным захватом воздушных судов 1970. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/seiz.pdf 22. Office of Immigration Statistics (OIS), Office of Management, Department of Homeland Security (DHS) Yearbook of Immigration Statistics 2000-2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dhs.gov/files/statistics/immigration.shtm> 23. Central Intelligence Agency // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html> 24. Sitio del Gobierno de la República de Cuba // http://www.cubagob.cu/rel_ext/acuerdos.html

Надійшла до редколегії 17.02.11

Ю. Сорока, д-р іст. наук

СУЧАСНА УКРАЇНЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ІСТОРІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ 1940-х – 1950-х РОКІВ

Проаналізовано досягнення сучасної української історіографії у висвітленні історії західноукраїнських земель у 1939–1959 рр.

The achievements of contemporary Ukrainian historiography in studying of history in the Western Ukraine Lands in 1939–1959 have been analyzed.

Відновлення державного суверенітету і незалежності України сприяли створенню нової історіографічної ситуації в країні, перехід від тоталітарного монізму і радянської схеми історичного процесу до плюралізму і національно-державницького розуміння вітчизняної історії. Вирішальний вплив на зміну ідейної та методологічної спрямованості наукових досліджень справили: здобуття Україною державного суверенітету, заборона ст. 15 Конституції обов'язкової ідеології й поширення ідейно-духовного плюралізму, отримання дослідниками доступу до раніш прихованого величезного масиву архівних матеріалів та праць зарубіжних авторів.

На цій хвилі методологічної переорієнтації, пошуку нових методологічних конструкцій дослідження історичного процесу в цілому й суспільно-політичних, соціально-економічних та етнокультурних процесів у західноукраїнському середовищі середини ХХ століття, зокрема зазнала змін тематика досліджень Інституту історії (з 1992 р. – Історії України), Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського, Центру етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології, Інституту національних відносин і

політології (створеного на базі колишнього Інституту історії партії при ЦК Компартії України).

З проголошення незалежності України нових обрисів системності й цілеспрямованості набрав розвиток українознавства як комплексної системи знань, як незамінного світоглядного чинника державотворчих процесів і формування національної свідомості людей. Координатором наукових досліджень, в тому числі і західноукраїнської тематики, стали Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича в структурі НАН України – (директор Я. Ісаєвич), Інститут українознавства Київського університету ім. Т. Шевченка (з 1995 р. – Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України (директор П. Кононенко), Центр українознавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (директор В. Сергійчук).

Вагомий внесок у дослідження політичних, етнонаціональних, етнодержавних процесів в Україні внесли вчені Інституту політичних, етнонаціональних, етнодержавних досліджень НАН України – І. Курас, Ю. Левенець, В. Войналович, О. Калакура, В. Кучер, М. Панчук, О. Рафальський, Ю. Шаповал.

Долучення вітчизняних істориків до надбань світової історіографії, припинення глобального протистояння систем створили унікальну можливість формування своєрідного єдиного українського історіографічного простору науковців України та національної діаспори. Справдилися слова О. Оглоблина, який ще наприкінці 70-х рр. XX ст. писав: "Хочемо ми того, чи не хочемо – байдуже, чи тут на еміграції, чи там на батьківщині – українська історична наука – одна і єдина, а українські історики, якщо вони справді українські історики, – тут і там брати по науці. Це елементарна істина, яка проте, нерідко забувається" [26, с. 59].

Важливе значення для висвітлення суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях 40-х – 50-х років в контексті вітчизняної історії мали праці істориків української діаспори А. Жуковського та О. Субтельного (1991). Колишній професор Альбертського університету (Канада) І. Лисяк-Рудницький у своїх працях "Нариси історії нової України" (1991) та "Історичні есе" (1994), розмірковуючи над політичними наслідками приєднання до Української РСР Західної України відзначав, що цей процес незалежно від планів радянського керівництва, прискорив процес формування нації. "Уніфікація, що випливала з цієї територіальної консолідації, зовсім не була одностороннім процесом: вона означала не лише прилучення Західної України до зразків, що переважали у Українській РСР у її давніх кордонах, але одночасно й невловиму, але глибоку психологічну мутацію серед середньо-східної України" [21, с. 463].

В 1993 р. вийшла ґрунтовна праця автора з української діаспори В. Косика "Україна і Німеччина у Другій світовій війні" [15], в якій історик на багатому джерельному матеріалі розкриває історію українського народу періоду 1939-1945 рр. особливо виділяючи західноукраїнські землі. В. Косик, як і більшість українських дослідників (О. Лисенко, А. Кентій, І. Патриляк, А. Русначенко, П. Фіров) доводять той факт, що довголітня боротьба національного підпілля засвідчувала нескореність української нації, її самостійний опір окупаційним режимам.

Важливе значення для розуміння складних суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях мали узагальнюючі праці з історії України [7; 8; 25], а також тематичні дослідження, присвячені викриттю злочинної суті тоталітарного режиму та масових репресій проти українського народу та інших народів [35; 36].

В умовах відновлення державної незалежності України і прилучення вітчизняних істориків до націона-

льно-державницької концепції української історії почали утверджуватися нові науково-методологічні підходи до вивчення та розкриття суспільно-політичного розвитку західноукраїнських земель в умовах сталінського тоталітарного режиму. Висвітленню основних етапів історіографічного процесу інкорпорації та радянської західноукраїнських земель (1939 – початок 1950-х рр.), аналізу підходів до з'ясування основних тенденцій та особливостей суспільно-політичних, соціально-економічних, культурних, духовних перетворень в регіоні присвячена монографія І. Мищака [22].

В сучасній українській історіографії, на відміну від радянської концепції "возз'єднання", предметом наукової дискусії залишається питання трактування вступу Червоної армії 17 вересня 1939 р. на територію Західної України і його наслідки для долі багатомільйонного населення регіону.

Так, професор В. Сергійчук, розкриваючи причини початку Другої світової війни, однією з основних причин називає підписання радянсько-німецького договору 23 серпня 1939 р. в Москві, таємним, додатковим протоколом до якого передбачалося розмежування сфер впливу в Європі між Німеччиною та СРСР, і, за яким до сфери інтересів останньої входили й території Західної України.

За твердженням вченого підписання додаткового таємного протоколу, всупереч діючим міжнародним правовим нормам, дозволило Гітлеру відкрито напасти на Польщу, а Сталіну "...окупувати призначену йому частину своєрідним шляхом, одягаючи на себе тогу визволителя єдинокровних братів" [32, с. 4-5].

Львівський історик Ю. Сливка, досліджуючи становище українців на західних етнічних землях з вересня 1939 р. підкреслює, "...що в українському питанні політика більшовицької партії і радянського уряду мала чітко окреслені два аспекти: внутрішній і зовнішній, міжнародний. У внутрішній політиці суть дій комуністичного радянського керівництва щодо України полягала в тому, щоб уживаючи всіх способів, повернути їй статус малоросійської губернії – через фізичне та морально-політичне знищення національного свідомого, державотворчого елементу, а також українського селянства, основного і, по суті, єдиного соціального середовища, яке відтворювало національну самобутність, а отже генерувало національну ідею. Щодо міжнародного аспекту, то Сталін і його оточення силкувалися використати "українську карту", зокрема факт окупації західноукраїнських земель... як один з дійових засобів експорту комуністичної революції та російської експансії в країни Центральної і Західної Європи" [34, с. 7-8].

Близьким до позиції В. Сергійчука та Ю. Сливки є висновки досліджень В. Ковалюка [13] та В. Ковалюка [14], які на основі широкого кола невідомих раніше джерел глибоко висвітлили так званий "визвольний" похід Червоної армії і його наслідки для українського і польського етносів.

І. Білас у своєму суспільно-політичному та історико-правовому дослідженні "Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953" підкреслює, що на той час в СРСР інтернаціоналізм офіційно підносилося до рівня надбудовної категорії міжнародно-правових відносин, тому "...більшовицькі політики парадоксально трактували це поняття – як запрошення до втручання у внутрішні справи інших держав". Тому експансію радянського режиму на захід він називає "поглинення" західноукраїнських теренів, що не було випадковим збігом обставин, а сталося "...внаслідок сталінської політики щодо поневолених народів" [3, с. 108, 114].

Дослідник О. Калакура також відмічає, що природне прагнення західних українців до об'єднання зі своїми

однокровними братами було використане Сталіним як інтрига в його стратегічних геополітичних планах розширення радянської імперії та підштовхування світової революції [11, с. 289].

Історики Володимир Баран [1, с. 9-10], М. Кучерепа, В. Вісин [17, с. 39] трактують вересневі події 1939 р. як "введення", "вступ" радянських військ у Західну Україну унаслідок радянсько-німецьких домовленостей.

Значний інтерес становлять праці О. Рубльова та Ю. Черченка [29], в яких з критичних позицій автори розкривають суперечливість та болісність процесу інтегрування західноукраїнських земель в радянську суспільну систему. Основні тенденції та специфіку перебування економіки, соціально-побутової і почасти фінансової сфери, злам звичної для краю господарської системи та утвердження її радянського різновиду досліджено В. Півоварчуком.

На основі нової джерельної інформації, передових наукових підходів, на прогресивних методичних засадах з'явилися праці, що охоплюють надзвичайно широкий спектр проблем, пов'язаних з долею українського народу, в тому числі й західноукраїнського населення у період Другої світової війни. Серед робіт, що вирізняються новими підходами у висвітленні даної проблематики є праці М. Ковалю, В. Кучера, П. Чернеги, А. Кентія, В. Лозицького, колективна монографія "Український народ у Другій світовій війні" [5] та ін.

Помітне місце у висвітленні проблем про внесок України, її окремо взятих регіонів в перемогу над фашизмом, а також непомірних втрат, що їх зазнав український народ протягом 1939-1945 рр. посідає історико-меморіальний серіал "Книга Пам'яті України" [2] та його обласні видання. У вступній частині серіалу вказується, що західноукраїнське населення поділене між різними державами вже у вересні 1939 р. mimo власної волі фактично стало учасником Другої світової війни. Автори узагальнюючого дослідження ставово торкаються питань становлення і настроїв населення регіону напередодні і в перші дні німецько-радянської війни, особливостей мобілізації військовозобов'язаних до лав Червоної армії із Західних областей України, розкривають геноцид окупаційних режимів на займаних територіях, показують форми боротьби населення краю проти агресорів, подають дослідницькі версії прямих військових, цивільних, соціальних та демографічних людських втрат у роки війни. Між тим у дослідженні відсутня загальна оцінка втрат України та її окремих земель у Другій світовій війні.

Значний інтерес викликає наукова праця О. Лисенка та І. Муковського "Звитяга і жертвність: українці на фронтах Другої світової війни" [23], яка стала першою спробою у вітчизняній історіографії комплексного дослідження боротьби воїнів українців з німецько-фашистськими загарбниками та японським милітаризмом. На багатому архівному матеріалі автори в історико-хронологічній послідовності розкривають ратну звитягу громадян України, в тому числі і західно-українців, у роки воєнного лихоліття, боротьбу національного підпілля, участь вихідців із Західної України у збройних формуваннях США, Канади, Франції та інших країн, наводять військові втрати України.

Окремі аспекти втрат населення Волині, Галичини, Буковини і Хотинщини в роки Другої світової війни порушують в дослідженнях П. Брицького, М. Чоповського, С. Макарчука, І. Фотія.

В умовах незалежної української держави дослідники дістали можливість розробляти проблеми, пов'язані з національно-визвольним рухом українського народу в 30-50-ті роки ХХ ст. Нині жодна праця з новітньої історії

України не обминає ролі ОУН та УПА в національно-визвольному русі. Серед праць, присвячених діяльності ОУН-УПА в роки Другої світової війни та в післявоєнні роки заслуговують на увагу дослідження В. Кучера [16], В. Сергійчука [30], А. Кентія [12] та ін.

Значним кроком: на шляху відновлення об'єктивної історії діяльності Української повстанської армії стала започаткована в середині 1990-х рр. нова серія "Літопису УПА", що почала видаватись НАН України, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, видавництвом "Літопис УПА" та Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

В своїй абсолютній більшості новітня наукова вітчизняна історіографія націлена на висвітлення позитивного українського національного руху та зорієнтована в ідеологічному плані на активне пропагування ідеї української самостійної держави. Поряд з цим проблема історії ОУН та УПА багато в чому стала заручницею ідейно-політичних пристрастей у суспільстві.

У 2004 році в історичному висновку спеціально створеної Комісії кабінету Міністрів України на основі широкої джерельної бази дано характеристику ідеологічним постулатам руху українських націоналістів, причинам та перебігу його запеклого протистояння радянському тоталітарному режиму та ситуативного співробітництва з гітлерівською Німеччиною, антинімецьким акціям УПА, польсько-українська конфронтація та інші аспекти складної проблеми українського національного руху та участі в ньому населення західноукраїнського регіону. На основі даних матеріалів було підготовлено підсумкову монографію "Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси", авторами якої виступили відомі дослідники проблеми, члени робочої групи істориків С. Кульчицький (керівник групи), Г. Касьянов, А. Кентій, О. Лисенко та інші. В монографії дано виважений аналіз генези українського націоналістичного руху, причин виникнення його збройних формувань та широкої підтримки місцевим населенням, розкрито місце ОУН та УПА в широкій палітрі військово-політичних реалій на західноукраїнських землях у 30-40-і роки ХХ ст.

У 1990-х рр. з'являються ґрунтовні дослідження з діяльності радянських репресивно-каральних органів в Україні, в тому числі й її західному регіоні. Першим комплексним дослідженням у цьому напрямку стала вже названа монографія І. Біласа. Автор в числі перших ґрунтовно дослідив характер національно-визвольної боротьби українського народу у ХХ ст., здійснив історико-правовий аналіз протистояння повстанського руху опору репресивному апарату тоталітарного режиму. Спираючись на документальні джерела, дослідник висвітлив мотиви знищення Української греко-католицької церкви, масові депортації українського населення у глибинні райони СРСР, підступну діяльність спеціальних провокативних груп НКВС-МДБ по дискредитації національно-визвольної боротьби та розпалюванню ворожнечі між регіонами.

У 1999 році вийшла монографія Б. Яроша "Сторінки політичної історії західноукраїнських земель". В ній акцентовано увагу на сутність тогочасних політичних процесів в західних областях УРСР, особливостей впровадження і функціонування тоталітарного режиму, його адаптацію до специфічних умов регіону. Серед праць цього напрямку слід виокремити наукову розвідку В. Нікольського [24] в якій автор розглядає кількісні аналізи та певні узагальнення щодо діяльності радянських каральних органів у 20-50-ті рр. ХХ ст.

Особливості становлення й утвердження сталінського режиму на західноукраїнських землях у повоєнні роки,

розкриття зв'язку політичних структур і репресивних органів у проведенні радянізації краю, застосування механізму насилля та різних способів придушення опору має порушуються в дослідженнях В.Ткачука та І. Мусієнка.

В роботі І. Винниченка "Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, вислання" (1994 р.) підкреслено, що серед засобів впровадження радянського тоталітарного режиму на західноукраїнських землях, чільне місце посідали депортації (примусове виселення до віддалених місцевостей шляхом адміністративного, судового рішення, або терору щодо великих груп населення), заслання (примусове вислання внаслідок судового вироку або адміністративним шляхом до віддалених місцевостей, частково – з обов'язком примусової праці) та вислання (примусове виселення з місця постійного проживання осіб, визнаних небезпечними для режиму). Окремі аспекти депортації розглядаються в науковій розвідці М. Бугая [4].

Важливо виділити в окрему групу наукові праці, що розкривають беззаконня і свавілля радянських органів щодо релігійних конфесій в західних областях України, у ліквідації Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Попри хронологічну віддаленість тих подій і кардинальні суспільно-політичні перетворення, що відбулися в Україні наприкінці ХХ ст., вони й досі продовжують впливати на сучасну суспільно-політичну ситуацію.

Звертає на себе увагу монографія О. Лисенка [20], в якій досліджується проблема взаємин між релігійними організаціями і радянською владою в Україні з початку визволення її території від німецьких військ до 1946 р. Не можна обминути увагою двохтомник документів радянських органів державної безпеки "Ліквідація УГКЦ (1939-1946)" підготовлений за редакцією В. Сергійчука. [19] Вагомим внеском у розвиток сучасної української історіографії стали результати пошукових зусиль В. Пащенко [28] та Н. Сердюк [33].

Окремий напрямок історіографічних досліджень стосується українсько-польських взаємин на тлі політичного, соціально-економічного становища західноукраїнських земель у зазначений період. В радянській історіографії питання про об'єктивне комплексне дослідження найтрагічнішого періоду 1939-1940-х років в історії українсько-польського співжиття на території Західної України не ставилося ніколи.

У 1990-ті роки, залучаючи до наукового обігу невідомі документи і матеріали українського, польського та зарубіжного походження, вітчизняні дослідники започаткували висвітлення долі українців і поляків Західної України після її включення до СРСР.

З метою всебічного дослідження з українсько-польської проблематики дві громадські організації – Світовий союз вояків Армії Крайової і Об'єднання українців у Польщі – започаткували серію наукових семінарів за участю зацікавлених цією тематикою українських та польських дослідників. За матеріалами українсько-польських семінарів, проведених упродовж 1996 – 2002 рр. Волинським державним університетом ім. Лесі Українки та Військовим історичним інститутом у Варшаві (керівники проекту М. Кучерепа та проф. А. Айнкель), підготовлено серію наукових збірників "Україна – Польща: важкі питання", на сторінках яких опубліковано доповіді та виступи в дискусіях семінарів українських учасників Л. Зашкільняка, Я. Ісаєвича, І. Ільюшина, Ю. Киричука, К. Кондратюка, М. Кучерепи, Ю. Макара, С. Макарчука, В. Сергійчука, Ю. Сливки, Р. Стрільки, В. Трохимовича, В. Ханаса, М. Швагуляка та ін.

В них вперше у вітчизняній історіографії робиться спроба максимально виваженого розгляду причин польсько-українського протистояння в роки війни, став-

лення обох учасників цього конфлікту до національно-визвольних програм протилежної сторони, ролі третій сил у розпалюванні польсько-української ворожнечі, спроб досягнення порозуміння між представниками двох незалежницьких рухів, узгодження підходів до найбільш контроверсійних проблем в історії українсько-польських відносин. На увагу заслуговує монографія О. Калакури "Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті", в якій викладені результати етнополітичного дослідження історичних, етнічних, політичних, культурних, духовних, соціально-економічних і міжнародних аспектів життєдіяльності польської меншини в Україні впродовж ХХ ст.

До даної проблематики примикають праці І. Ільюшина [9; 10], які стосуються проблем протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля на території Волині, Східної Галичини та Холмщини та інших земель зі змішаним населенням, українського питання у світлі польських документів.

Проблеми становлення державних кордонів України та інших східноєвропейських держав середини ХХ століття, співмірність їх з етнічними межами української нації, дипломатична боротьба довкола них стали об'єктом детального і всебічного наукового висвітлення у працях ряду сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Сергійчука, В. Боечка, О. Ганжи, Б. Захарчука та ін. Встановленню українсько-польського кордону 1941 – 1951 рр. присвячена монографія І. Козловського.

За останні роки нагромадження великий пласт знань про так званій "обмін населенням" у повоєнні роки. Першою монографією, що значною мірою стосувалась депортації українців з Польщі і виселення поляків із Західної України, був вже зазначений двотомник І. Біласа. В першому томі автор подає історико-правовий аналіз угоди від 9 вересня 1944 р. між урядом УРСР і Польським комітетом Національного Визволення, досліджує сам процес депортацій, хоча й з позицій місця: і ролі в ньому радянських репресивних органів. Другий том – це збірка документів, частина з яких висвітлює процес виселення.

Помітне місце у вивченні теми депортації посідає праця В. Сергійчука та дисертаційне дослідження В. Куцака. В. Сергійчук у вступних статтях збірки архівних документів "Трагедія українців Польщі" спростовує нав'язувані радянською та шовіністичною польською пропагандою стереотипи, пропонує свій погляд на проблеми депортації, розселення та адаптації українського населення [31]. Дисертація В. Куцака містить цікаві фактичні відомості та важливі узагальнення щодо переміщення українців з Польщі в УРСР у 1944 – 1946 рр. та їх соціально-економічної адаптації [18].

У 1997 р. колективом авторів під керівництвом В. Борисенко було видано фундаментальне історико-етнографічне дослідження "Холмщина і Підляшшя". Дане дослідження стало першою спробою узагальнити проблеми історії та народної культури українців Холмщини і Підляшшя на основі вивчення архівних, музейних, історіографічних, літературних джерел та польових етнографічних досліджень. У монографії значне місце приділено геноциду українського населення північно-західного порубіжжя етнічних українських земель у воєнні та повоєнні роки. Залучення українських істориків до світового історіографічного процесу, введення до наукового обігу численних документів, які в радянський період були недоступними для дослідників, підготовка на їх основі нових праць дозволили створити потужну джерельну базу історіографії історії західноукраїнських земель кінця 1930-х – 1950-х років минулого століття.

1. Баран В.К., Токарський В.В. Україна: західні землі: 1939 – 1941. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 448 с. 2. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941-1945. – К.: Книга Пам'яті України, 2000. – 944 с. 3. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – 432 с.; Кн. 2. – 688 с. 4. Бугай М.Ф. "За повідомленнями НКВС СРСР були переселені...": про депортацію населення з України у 30-40-і роки. – К.: Знання України, 1992. – 47 с. 5. Дробот І.І., Кучер В.І., Чернега П.М. Український народ у Другій світовій війні. – К.: Школяр, 1998. – 238 с. 6. Зашкільняк Л. Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми. – Львів, 2004. – 428 с. 7. Історія України: нове бачення: у 2 кн. / за ред. В.А. Смолія. – К.: Україна, 1995-1996. 8. Історія України / за ред. Ю. Зайцева. – Львів: Світ, 1996. – 488 с. 9. Ільошин І.І. ОУН-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів). – К.: І-тут історії України, 2000. – 198 с. 10. Ільошин І.І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. – К.: І-тут історії України, 2001. – 290 с. 11. Калакура О.Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. – К.: Знання України, 2007. – 508 с. 12. Кентій А.В. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1940-1956 рр.). – К., 1999. – 111 с. 13. Коваль В.С. Довкола радянсько-польської війни 1939 р. – К.: Наукова думка, 1991. 14. Ковалюк В.Р. Західна Україна на початку Другої світової війни: сторінки історії України: ХХ століття. – К.: Освіта, 1992. – 256 с. 15. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Львів, 1993. – 659 с. 16. Кучер В.І. ОУН-УПА в боротьбі за незалежну Україну. – К.: Бібліотека українця, 1997. – 103 с. 17. Кучер В.І., Вісін В.В. Волинь: 1939 – 1941 рр. – Луцьк: Волин. обл. друк., 2005. – 486 с. 18. Куцак В.М. Депортації українців з Польщі в УРСР у 1944 – 1946 рр. т їх соціально-економічна адаптація: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Чернівці, 2003. – 16 с. 19. Ліквідація УГКЦ (1939 – 1946): документи радянських органів державної безпеки: у 2 т. / За заг. ред. Володимира Сергійчука. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006.

– Т. 1. – 920 с.; Т. 2. – 804 с. 20. Лисенко О.Є. Церковне життя в Україні: 1943 – 1946. – К.: НАН України, 1998. – 404 с. 21. Лисяк-Рудницький І. Історичне есе: у 2 т. – К., 1994. – Т. 2. – 559 с. 22. Мищак І.М. Інкорпорація та радянська західноукраїнських земель (1939 – початок 1950-х рр.): історіографія. – К.: Ін-т законодав. Верхов. Ради України, 2010. – 509 с. 23. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяга і жертвність: українці на фронтах Другої світової війни. – К.: Книга Пам'яті України, 1997. – 568 с. 24. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – у 1950-ті рр.): історико-статистичне дослідження. – Донецьк: Вид.-во Донецьк. нац. у-ту, 2003. – 623 с. 25. Новітня історія України (1900-2000) / за ред. А.Г.Слюсаренка. – К.: Вища школа, 2002. – 719 с. 26. Оглоблин О. Завдання української історіографії на еміграції // Український історик. – 1978. – № 4. – С. 59-63. 27. Парсаданова В.С. Депортація населення із Західної України і Західної Белорусії в 1939-1941 гг. // Новая и новейшая история, 1989. – № 2. – С. 264-264. 28. Пащенко В. Греко-католики в Україні: від 40-х років ХХ століття до наших днів. – Полтава: АСМІ, 2002. – 616 с. 29. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20-50-ті роки ХХ ст. – К.: Наукова думка, 1994. – 350 с. 30. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни: нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1996. – 496 с. 31. Сергійчук В.І. Трагедія українців Польщі. – Тернопіль, 1999. – 440 с. 32. Сергійчук В. Правда про "Золотий вересень" 1939-го. – К.: Укр. вид. спілка, 1996. – 128 с. 33. Сердюк Н.С. Репресії радянських органів державної безпеки щодо Української греко-католицької церкви в 1944-1949: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006. – 22 с. 34. Сливка Ю. Україна в Другій світовій війні: національно-політичний та міжнародно-правовий аспекти // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 3-4. – Львів, 1997. – С. 7-8. 35. Чоповський В. Тернистий шлях за волю України. Репресивно-каральні акції польського та сталінського окупаційних режимів проти населення Західної України (20-40 рр. ХХ ст.). – Львів, 1996. – 286 с. 36. Шаповал Ю. Україна 20-х – 50-х рр.: сторінки ненаписаної історії. – К.: Наукова думка, 1993. – 349 с.

Надійшла до редколегії 18.02.11

О. Сухобокова, канд. іст. наук

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ КАНАДИ

У статті розглядається інтеграція української діаспори у державно-політичну сферу Канади в ХХ – на початку ХХІ ст. Особливу увагу приділено канадським політикам українського походження.

The article deals with the integration of the Ukrainian Diaspora in the Canadian public-political sphere in the twentieth and early twenty-first century. Particular attention is paid to Canadian politicians of Ukrainian origin.

Українська діаспора у Канаді є однією з найчисельніших (3-тя після української діаспори Росії і США) та найбільш організованих у світі. На противагу українській діаспорі більшості країн, яка проявляє себе переважно у культурній та громадській сферах, українська діаспора Канади глибоко інтегрувалася у всі сфери суспільного життя держави, в тому числі і політичну. За понад столітню історію проживання у Канаді українці чимало зробили для її державного поступу, починаючи від розвитку сільськогосподарства і до запровадження політики мультикультуралізму. Закономірно, що саме у Канаді представникам української діаспори вдалося обійняти найвищі державні посади, включно із посадою генерал-губернатора. Показовим є і те, що у Торонто розміщується штаб-квартира Світового конгресу українців, який координує діяльність всього закордонного українства.

Передумови створення ефективного політичного представництва української діаспори у Канаді простежуються вже на етапі першої хвилі української імміграції (1890-ті – 1914 рр.). Як відомо, перші офіційно зареєстровані українці – Іван Пилипів та Василь Єлиняк – прибули до Канади 120 років назад, 7 вересня 1891 р. Відтоді почалася масова імміграція українців (переважно збіднілих селян із західноукраїнських земель), чому сприяла лояльна імміграційна політика Канади. Зацікавленість місцевої влади у значному притоку іммігрантів зі Східної Європи зумовлювалася економічною доцільністю: безкраї прерії південного Заходу залишалися неосвоєними і потребували великої кількості дешевої робочої сили, спроможної обробляти землю (на світовому ринку в цей час стрімко зростає потреба у пшениці). Тому вища влада Канади, особливо ліберальний уряд

У.Лор'є, стимулювали переселення східноєвропейських селян, надаючи їм гомстеди по 65 га [12, с.134-136].

Завдяки цьому у Канаду до Першої світової війни приїхало понад 100 тис. (за іншими підрахунками – 135 тис.) українців. За даними державного перепису населення 1921 р. у Канаді вже проживало 170 тис. українців (1,2% всього населення країни). Хоча, на думку фахівців, ця цифра могла б бути значно більшою, якби всі іммігранти з українських земель ідентифікували себе як українці [4].

Як потенційні фермери українські іммігранти оселялися у новостворених південно-західних провінціях Манітобі, Саскачевані та Альберті, перетворивши широку смугу прерій на "хлібну корзину світу". Таким чином у степових провінціях Канади виникла низка українських поселень: Україна, Київ, Полтава, Тернопіль, Коломия, Січ, Дніпро, Дністер, Карпати, Шевченко і т.д. (нині у Канаді близько 200 поселень і місцевостей мають питоми українські назви) [1, с.115]. Від самого початку ці поселення утворювалися громадами, сформованими з колишніх мешканців сіл і повітів, з яких вони емігрували. Саме тут згаданий вище перепис 1921 р. зафіксував проживання 90,1 % українців [4]. Власне, така компактність проживання української спільноти, а також її згуртованість, забезпечили швидке формування української діаспори, створення нею своїх організацій та національного представництва у канадському суспільстві.

Одним з каталізаторів інтеграції української діаспори у політичне життя Канади, стала національна і соціальна дискримінація, якої зазнавали українці на межі ХІХ-ХХ ст. Значна частина англосаксонського населення та шовіністично налаштовані політики мали упере-